مارکسیزم و ئەنارکیزم

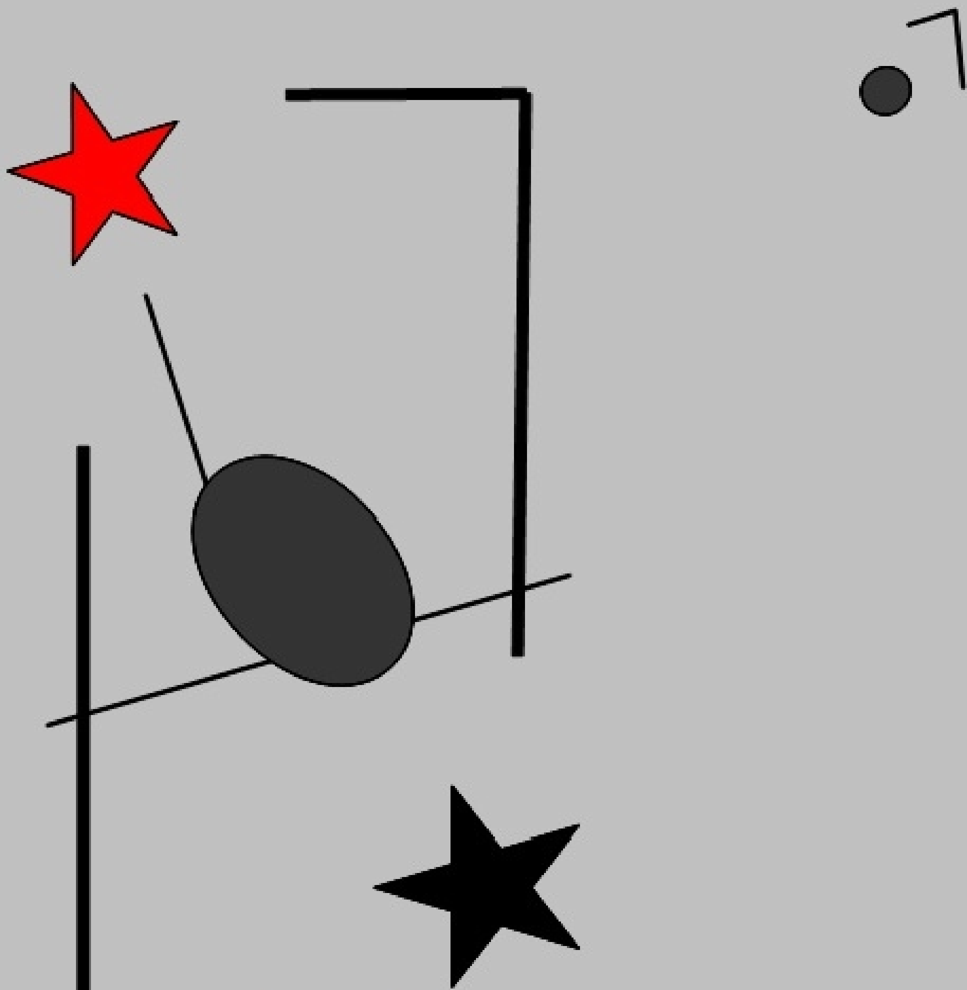

نووسینی : Daniel Guērin

و. لە فارسییەوە : هەژێن

لە بڵاوکراوەکانی سەکۆی ئەنارکیستانی کوردستان

جانیوەری 2010

مارکسیزم و ئەنارکیزم*

ا.

لێکۆڵینەوەی ئەم بابەتە، گرفتێکی زۆر لەبەردەماندا قوتدەکاتەوە، لە یەکەمینەکانەوە دەستپێدەکەین. چی لە واژەی «مارکسیزم» تێدەگەین؟ مەبەستمان لە کامە «مارکسیزم»ە؟

لێرەدا بە پێویستی دەزانم دەستبەجێ وەڵام بدەمەوە: مەبەستی ئێمە لە "مارکسیزم" کۆمەڵە نووسینەکانی مارکس (Marx)** و ئەنگلس (Engels)ن نەك پاشڕەوانی ئەوان، کە بەبێوەفاییەکی کەم یا زۆر بەرامبەر ئەوان، مارکەی «مارکسیستی»یان لە خۆیان داوە. نموونەی ئاشکرا لەم بارەوە مارکسیزمی شێوێنراو و تەنانەت دژەخونی لێکراوی سۆشیال-دێمۆکراتەکانی ئاڵمانە.

لە دەمی ژیانی مارکس و ساڵەکانی سەرەتای دامەزراندنی پارتی سۆشیال-دێمۆکراتی ئاڵمان، سۆشیال-دێمۆکراتەکان دروشمی جۆرێك لە «دەوڵەتی خەڵکی» پاگەندەییان پێشنیار دەکرد. مارکس و ئەنگلس بۆی هەیە لە خۆشی ئەوەی کە سەرەنجام پارتێك بە لایەنگری زۆرەوە لە ئاڵمان خۆی بە لایەنگری ئەوان، خۆی ڕادەگەیاند، زۆر سەیر لەم بارەوە نارۆشنییان نیشاندا و تەنیا پەردەهەڵماڵینە تووند بەردەوامەکانی باکۆنین (Bakunin) لەبارەی «دەوڵەتی خەڵکی»ی و پەیوەندی سۆشیال-دێمۆکراتەکان لەتەك پارتی بۆرژوازی ڕادیکاڵ، بوو، کە مارکس و ئەنگلسی ناچار بە پشتکردن لە وەها دروشم و کارکردێك کرد.

پاش ماوەیەك دواتر، (ئەنگلس)ی بەسالاچوو لە سالّی 1895دا لە پێشەکییە بەناوبانگەکەیدا، کە بۆ پەرتووکی «خەباتی چینایەتی لە فەرەنسە»ی مارکسی نووسی – هەر لەم پێشەکییەدا بوو کە وی- بە پێداچوونەوەیەکی تەواو لە مارکسیزمدا، ڕێگەی ڕیفۆرمیزمی گرتەبەر. بە واتای ئەوەی کە پێ لەسەر سوودوەرگرتن لە کارتی ڕاپرسی وەك ئامرازێکی بالا (نموونەیی) و تەنانەت تاکە ئامرازی بەدەستەوەگرتنی دەسەلات، دادەگرێت. لێرەدا چیتر ئەنگلس بەو چەمکەی من مەبەستمە، مارکسیست نییە. دواتر کارل کاوتسکی (Karl Kautsky) بەشێوەیەکی دوو لایەنە، دەبێتە جێگرەوەی مارکس و ئەنگلس. وی لە تیئۆریدا واینێشان دەدایەوە، کە هێشتاکە لە بواری خەباتی چینایەتیدا، شۆڕشگێڕ ماوەتەوە، بەلام بەکردەوە بێجگە لە پەردەپۆشکردنی کردە تەواو هەلّپەرستانە و ڕیفۆرمیستییەکانی پارتەکەی، شتێکی تری نەدەکرد.

لە هەمان کاتدا، ئێدوارد برنشتاین (Eduard Bernstaein)، کە ئەویش پاگەندەی «مارکسیست»بوونی دەکرد، لەڕاستیدا هەنگاوێك لە کاوتسکی واوەتر نەڕۆیشت و بەئاشکرا خەباتی چینایەتی ڕەتکردەوە و لەبەرامبەر هەلّبژاردنگەری، پارلەمانگەری و ڕیفۆرمی کۆمەلایەتیدا بەبەجێماوی دەزانێت.

لەلایەکی ترەوە کاوتسکی ڕایدەگەیاند، وتنی ئەوەی کە هوشیاری سۆشیالیستی ئەنجامی پێویست و ڕاستەوخۆی خەباتی چینایەتی پرۆلیتاریایە : "تەواو هەلّەیە". بە باوەڕی وی: دەبێت ئەوە بزانین، کە سۆشیالیزم و خەباتی چینایەتی لەیەکەوە سەرچاوە

نـــاگرن، بـەڵکــو بـەرئـەنجــامی پێشــمـەرجی دیکەن. بـەواتـــایـەکی‌تر هوشـیاری سۆشیالیسـتی بـەرهـەمـی زانسـت بـووە. هـەڵگـری زانسـت پرۆلیتاریــــا نییە، بـەڵکـــو ڕۆشـــنبیرانی بـــۆرژوازین و بـە هـــۆی ئـەوانـەوەیە، کە سۆشـــیالیزم بـــۆ پرۆلیتاریـــا "دەگـــوێزرێتەوە". سـەرەنجام: "هوشیاری سۆشیالیستی تـوخمێکە، کە لـە دەرەوە دێتـە ناو خـەباتـی چینایـەتی پرۆلیتاریاوە و نـەك شتێك کە خۆبـەخۆ لـەو خـەباتـەوە بێتـە ئاراوە."

تـەنیـــا تیۆریســـیۆنێك کە لـە سۆشـــیال-دیموکراســـی ئاڵمانـــدا بـە مارکسـیزمی ڕەسـەن وەفـادار مـایەوە، ڕۆزا لوکسـێمبورگ (Rosa Luxemburg) بوو. لـەبـەر ئـەوە ناچار بوو زۆر سازشگـەلی تـاکتیکی لـەتـەك رابـەری پـارتـەکـەی ئـەنجـام بـدات. ڕۆزا هیچکـات بێپـەردە بێبـــل (Bebel) و کاوتســـکی نـەدەدایـەبـەر ڕەخنـە. بـەر لـە ســـاڵی 1910، وی مشتومڕی ئاشکرای لـەتـەك کاوتسکی دەستپێنـەکرد، کە ئـەوکات فێرکاری پێشووی بۆچوونی مانگرتنی ڕامیاریی جـەماوەری ڕەتکردەوە. ڕۆزا بـەتایبـەت هـەوڵیـدەدا نزیکـی بۆچوونـەکـانی خـۆی لـەتـەك ئـەنـــارکیزم، کە بـەرهـەمـــی تیئۆری وی لـەمـەڕ خۆبـەخـۆیی شۆڕشـــی جـەمـاوەری بـوو، بشـارێتـەوە. وەهـــا هـەوڵێـك، وی نـاچـار بـەپـەنـابردن بـۆ جنێـودان بـەئـەنارکیسـتـەکان کـرد. بـەم شـێوە وی پێیوابـــوو، پـــارتـەکـەی کە چ لـە ڕووی بیرو‌بـــاوەرەوە و چ لـە ڕووی مـالییـەوە (دەبێـت ئـەوەش بڵێین، چـونکە ئـەوڕۆکە لێـی بـەئاگـاین) بـەوەی وابـەستـە بوو؛ دەخاتـە مـەترسییـەوە.

بـەڵام وێـــرای جیـــاوازی لـە نـــاودا، نـــاکۆکی ڕیشـــەیی لـەنێـــوان مـــانگرتنی گشـــتی ئـەنـــارکۆ-سـەندیکالیســـتـەکان و ئـەوەی کە ڕۆزا

لوکسێمبورگ بە پارێزەوە هەوڵیدەدا بە «مانگرتنی جەماوەری» نێوی بنێت، لە ئارادا نییە. لەلایەکی تریشەوە، مشتومڕەکانی کە یەکەمیان لە 1904 لەتەك لێنین (Lenin) و دواترینیان لەساڵی 1918دا لەتەك بۆلشەڤیزمی بەدەسەڵاتگەیشتوو ڕوویدا، فرە لە ئەنارکیزمەوە دوور نەبوو. دواییین تێڕوانینەکانی وی لەنێو بزووتنەوەی سپارتاکیستەکان لە ساڵی 1918دا لەمەڕ سۆشیالیزمی پێشڕەوگەر لەخوارەوەڕا بۆ سەرەوە و لەڕێگەی سۆڤیەتە کاگەرییەکانەوە، لەسەر ئەم پۆلە دەژمێردرین. ڕۆزا لوکسێمبورگ بەیەکێك لە بازنەکانی پەیوەستبوونەوەی ئەنارکیزم و مارکسیزمی نەشێوێنراو دەژمێردرێت.

بەڵام مارکسیزمی ڕەسەن تەنیا لەلایەن سۆشیال-دێمۆکراتەکانی ئاڵمانەوە نە شێوێندرا. بەڵکو ئەوە لێنین بوو، کە لە ئاستێکی فراواندا ئاوەژووی کرد. وی بە شێوەیەکی بەرچاو خاڵگەلی ژاکۆبین (Jakobin)ی و دەسەڵاتخوازی کە هەندێك کات لە نووسینەکانی مارکس و ئەنگلس دا دەرکەوتبوون، قوڵتر کردەوە. وی باڵادەستی ناوەندگەرایی و دەرکی بیرتەسکانە و دەستەگەرایانەی پارتی (ئەوەش تەنیا یەك پارت) و بەتایبەت پیشەییبوونی کاری شۆڕشگێڕانەی وەك ڕابەرانی جەماوەری هێنایە نێو مارکسیزمەوە. وەها چەمکگەلێك لە نووسینەکانی مارکسدا زۆر دەستناکەون و ئەگەر هەشبن لەشێوەی کۆرپەیی و سەرەتاییدان. لەتەك ئەوەشدا لێنین سۆشیال-دێمۆکراتەکان بەتوندی لەوەی کە ئەنارکیستەکان بە کەم دەگرن، دەداتەبەر ڕەخنە و لە نامیلکەی «دەوڵەت و شۆڕش»دا بەشێکی تەواو بۆ

ستایشی ئەنارکیستەکان لەبەر وەفادارییان بۆ شۆڕش، تەرخان دەکات.

.II

کاری ئێمە لە گرفتی دووەمدایە. ئەندێشەی مارکس و ئەنگلس خۆی لە خۆیدا بەرادەیەك تێگەیشتنی دژوارە. لەبەر ئەوەی کە لە ماوەی نیو سەدە کاردا زۆر بەتوندی پەرەی سەند و هەروەها لەبەر ئەوەی مارکس و ئەنگلس پەیگیرانە هەوڵیانداوە، ڕووداوە کەتوارییەکانی سەردەمی خۆیان بشکێننەوە (انعکاس). سەرەڕای هەموو ئەو هەولانەی کە لێکدەرەوانێکی ئەوڕۆکەیی - لەنێویاندا نوێنەرێکی کلیساش – دەیدەن، هیچ بنەمایەکی باوەڕی مارکسیستی بوونی نییە.

با بۆ ئەم مەبەستە نموونەیەك بهێنینەوە: مارکسی لاو و مرۆڤدۆست، شاگردی فۆیەرباخ (Feuerbach)ی فەیلەسوف، بەگشتی لە مارکسی سالانی پێگەییینی کە دواتر خۆی گیرۆدەی دیاریگەریی زانستی توند و دژوار کردووە، جیاوازە. مارکسی ڕۆژنامەی ڕاینی نوێ (Neue Raihnische Zeitung) - بلاوکراوەیەك، کە تەنیا پاگەندەی دیموکراتبوون و لە هەوڵی یەکیتی لەتەك بۆرژوازی ئالماندا بوو، هیچ وێکچوونێکی لەتەك مارکسی ساڵی 1850 واتە مارکسی کۆمونیست و تەنانەت بلانکیست (Blanquist)، کە ئاوازی شۆڕشی بەردەوام، کاری ڕامیاریی سەربەخۆی کۆمونیستی و دروشمی دیکتاتۆری پڕۆلیتاریای دەدا، نییە.

هەندێك جیاوازییش لەنێوان بەشەكانی مانیفێستی 1848 و هەندێك داواكاریدا، ئەوەی كە دەوڵەت بە زۆرداره‌كی دەست بەسەر سەراپای ئابووریدا بگرێت و ڕوونكردنەوەكانی دواتر، كە تیایاندا دەوڵەت بەهۆی «پەیوەندییە كۆمەڵایەتییەكانەوە» جێگەی دەگیردرێتەوە، هەیە.[1] ماركسی ساڵانی دواتر، كە شۆڕشی نێونەتەوەیی بەداهاتوویەكی دوور دەسپارد و خۆی لە پەرتووكخانەی مۆزەخانەكانی بریتانیا گۆشەگیر دەكرد، تاوەكو دەست بداتە لێكۆڵینەوەی زانستی فراوان و گران. كەسێكی تەواو جیاوازە، لە ماركسی ڕاپەڕینخوازی 1850 كە باوەڕی بە ڕاپەڕینی گشتی و دەستبەجێ هەبوو.

ماركس كە لە ساڵەكانی 1864 – 1869 سەرەتا لە پشتپەردەوە ڕۆڵی ڕاوێژكاری تایبەت و ڕێكخەری لە دەسەڵات دوورەپەرێزی كارگەرانی كۆوەبوو لە نێونەتەوەی یەكەمدا دەگێڕا، لە پڕێكدا ساڵی 1870 دەگۆڕێت بە ماركسێكی فرە دەسەڵاتخواز، كە لە «لەندەن»ەوە فەرمان بۆ ئەنجومەنی گشتی ئینتەرناسیوناڵ دەردەكات. ماركس كە لە سەرەتای 1871دا بەتووندی دژی ڕاپەڕینی پاریس بوو، ماركسێك نییە كە كەمێك دواتر لە نامیلكە بەناوبانگەكەی خۆیدا بەنێوی "شەڕی نێوخۆیی لە فەرەنسە"، دەكەوێتە نرخاندنی كۆمونەی پاریس و زۆرێك لە لایەنەكانی تا ئەوپەڕی ڕادەی خوازراو دەستنیشان دەكات.

دواجار ماركسێك كە لە هەمان نامیلكەدا لەسەر ئەم خاڵە پێدادەگرێت، ماركسێك نییە كە لە نامەیەكدا لەمەڕ بەرنامەی گۆتا (Gothaer Programm) بەبێ ئەملاوئەولا دەیەوێت

بیسەلمێنێت، کە دەبێت دەوڵەت بۆ ماوەیەکی ت ڕادەیەك درێژ پاش شۆڕشی پرۆلیتێری درێژە بەژیانی خۆی بدات.

دەتوانین لە ماوەی ساڵانێکدا شوێن پێی تەواوی ئەم پاشگەزبوونەوە و هەڵبەزودابەزە زیکزاکیانە هەڵگرین. بەمجۆرە نابێت مارکسیزمی ڕەسەن، واتە نووسینەکانی (مارکس و ئەنگلس)یش وەك کۆمەڵێکی وەك یەك و تەبا لەبەرچاو بگیرێن. بەڵکو پێویستە لە بۆتەی تاقیکاری ڕەخنەییی و ورددا دابنرێت و تەنیا ئەو خالانەی لێوە وەربگیرێت، کە پەیوەندی نزیکیان لەتەك کۆمونیزمی ئازادیخوازانە (Libertarian communism)دا هەیە.[2]

.III

هەنووکە لەبەردەم گرفتی سێیەم وەستاوین: "ئەنارکیزم"یش کەمتر لە مارکسیزم لە چوارچێوەی باوەڕی لەیەکچوو بەهرەمەندە. بەوجۆرەی کە لە نامیلکەی "ئانارکیزم"دا باسم لێوەکردووە، ڕەتکردنەوەی دەسەڵاتداری و پێداگرتن لەسەر لەپێشبوونی داوەری تاکەکەسی، بووەتە هۆی ئەوەی کە ئازادیخوازەکان بەو جۆرەی کە پرۆدۆن (Proudhon) لە نامەیەکدا بۆ مارکس "دژە دۆگماتیزم بوون بکەنە پیشەی خۆیان" لەبەر ئەوەیە کە تێڕوانینی ئازادیخوازەکان، جۆراوجۆرتر، خوڕتر و لە ڕووی تێگەیشتنەوە دژوارترە لە تێڕوانینی سۆشیالیستە دەسەڵاتخوازەکان (authoritarian socialists).

ئاراستەی جیاواز لە ناو ئەنارکیزمدا هەیە: بێجگە لە کۆمونیستە ئازادیخوازەکـــان (Libertarian Communists)، دەتـــوانرێت ئەنارکیستـــە تـــاکگەرا (Individual anarchists)، ئەنارکیســـتە کـۆگەرا (Sozietaere anarchists)، (ئانـارکۆ-سەندیکالیستەکان (Anarcho-Syndikalists) و ئەنـــارکۆ-فێمینیســـتەکان (-Anarcho feminists) و وەك ئەوەی دەزانـــن، زۆر ئەنـــارکیزمی تـــر هەن: لەوانە ئەنارکیستانی ناتوندووتیژ (Non-violent anarchists)، ئەنارکیستە ئاشتیخوازەکان (Anarcho-pacifists)، ئەنارکیستە گیاخۆرەکان (vegetarian anarchists) و هیتریش.

هەنـووکە ئەم پرسـیارە قوتـدەبێتەوە : دەمـانەوێت چ جۆرێـك لە ئەنارکیزم لەتەك مارکسیزم بەراورد بکەین، تاوەکو بزانین کە لە چ بارێکەوە، ئەم دوو فێرگە ڕامیارییە لە ئەندێشەی شۆڕشگێڕیدا لەتەك یەکتردا یەکدەگرنەوە یا لە یەکتر دوور دەکەونەوە. بۆ من ڕوونە کە ئەنـــــارکیزمی چێکەر (constructive anarchism)، کـۆمەڵگەرا وئەنـارکیزمی کـۆگەرا یـا ئەنـارکیزمی کۆمونیسـتی لەتەك مارکسیزمدا کەمترین دوورییـان لەنێواندایە و هەر لەبەر ئەمەشـە کە مـن لە پەرتـووکی «ئانـارکیزم»دا تەنیـا لە هەوڵـی شیکردنەوەی ئەم جۆرە لە ئەنارکیزم بووم.

.IV

گەر بەقـوڵی سـەرنج بـدەین، بۆمـان دەردەکەوێت کە مارکسـیزم و ئەنـارکیزم لە ڕابـوردوودا کاراییـان لەسـەریەك دانـاوە. هەروەك مالاتێستـا (Malatesta) ئەنارکیسـتی بەناوبـانگی ئیتالیـایی لە

شوێنێکدا نووسیویەتی: "نزیکەی تەواوی ئەدەبیاتی ئەنارکیستی سەدەی نۆزدە کارایی مارکسیزمی لەسەر بووە".

ئەوە دەزانن، کە باکۆنین ڕێزی لەبەرامبەر لێهاتوویی زانستی مارکس هەبوو، بەرادەیەك کە دەستبەوەرگێڕانی بەرگی یەکەمی «سەرمایە» بۆ سەر زمانی ڕوسی دەکات. لەپاڵ ویدا ئەنارکیستی ئیتالیایی کارلۆ کافیرۆ (Carlo Cafiero)ش کورتەیەك لەم بەرهەمە بڵاودەکاتەوە. لەولاشەوە، یەکەم پەرتووکی پرۆدۆن «What is property? - موڵکایەتی چییە؟ 1840» و بەتایبەت بەرهەمی بەناوبانگی «System of Economical Contradictions: or, the Philosophy of Misery سیستەمی ناکۆکییە ئابوورییەکان یافیلۆسۆفی هەژاری» (1846) بەقووڵی مارکسی لاو دەخەنە ژێر کاراییەوە. ئەگەر چی کەمێك دواتر ئابووریناسی بێئەمەك، بەنووسینی «هەژاری فەلسەفە» دەست دەداتە سەرزەنشکردنێکی ژاراوی لە دژی فێرکارەکەی خۆی.

سەرەڕای لێدوانی زۆر، مارکس بەرادەیەکی زۆر قەرزاربااری تێڕوانینەکانی (باکۆنین)ە. لێرەدا بۆ خۆلادان لە دووبارەکردنەوە تەنیا دوو نموونە دەهێنینەوە: ڕاگەیاندن لەمەڕ کۆمونەی پاریس کە لەلایەن مارکسەوە نووسراوە، بەتوندی لەژێر کارایی بۆچوونەکانی (باکۆنین)دایە. بەو جۆرەی کە (ئارتور لێنینگ Arthur Lehning) بڵاوگەرەوەی «ئەرشیڤەکانی باکۆنین»یش پەنجەی بۆ ئەم خاڵە ڕاکێشاوە و بەو جۆرەی کە پێشتر وتمان دەستپێشخەری باکۆنین بوو، کە مارکس ناچار بە ڕەتکردنەوەی

دروشمی «دەوڵەتی خەڵكی» و هاوكارە سۆشیال-دیمۆكراتەكانی بوو.

.V

ماركسیزم و ئەنارکیزم بەتەواوی لە كارایی بەرامبەریەك لە ڕەگوڕیشەیەك بەهرەمەندن و ڕەگوڕیشەیان بۆ سەر خێزانیك دەگەڕێتەوە. ئێمە وەك ماتریالیست، پێمان وانییە، كە بۆچوونەكان بۆ خۆیان لە مێشكی مرۆڤەوە پەیدا دەبن، بەڵكو لەسەر ئەو باوەڕەین كە تەنیا ڕەنگدانەوەی دەستكەوتەكانی بزووتنەوەی جەماوەرین لە ڕەوتی خەباتی چینایەتیدا پێیهەستاون. یەكەمین نووسەرانی سۆشیالیست، چ ئەنارکیست و چ ماركسیست بەتەواوی لەژێر كارایی شۆڕشی گەورەی فەرەنسە لە ساڵەكانی كۆتایی سەدەی 18و لەژێر كارایی تێكۆسانی كارگەرانی فەرەنسەدا بوون، كە لە ساڵی 1840 بەدواوە بۆ خۆڕێكخراوكردن و خەبات دژی بەهرەكێشی سەرمایەداری دەستیان پێكرد.

كەمن ئەوانەی كە بزانن، لە 1840دا پاریس مانگرتنێكی گشتی بە خۆوە بینیوە. سالانێك پاش ئەوە ڕۆژنامە كارگەرییەكانی وەك **«كارگە** - L'Atelier» سەریان هەڵدا. لەم ساڵەدا 1840 پەرەگرتنێكی بەرچاو ڕوودەدات، پرۆدۆن « تێبینی دژی موڵكایەتی» بڵاودەكاتەوە. چوارساڵ دواتر لە ساڵی 1844دا، ماركسی لاو لە «تێبینییەكانی»دا، ڕاپۆرتی سەردانییەكەی بۆ لای كارگەرانی پاریس دەخاتەڕوو و پەنجە بۆ كاراییەكی قوڵ، كە كارگەرانی دەستكار لەسەر ئەوییان داناوە، ڕادەكێشێ. ساڵێك

بەر لەوە لە 1843دا ژنێکــی دەرکەوتە بەنێـوی (فلــۆرا تریســتان Flora Tristan) کـارگەرانـی بـۆ پێکهێنـانـی یەکێتییەکی کـارگەری بــانگەواز کــرد و بــۆ پەیوەنــدیگرتن لـەتەکیـان، بەرەو شــارەکانـی فەرەنسە کەوتەڕێ.

بەمجــۆرە مارکســیزم و ئەنــارکیزم لە هەمــان ســەرەتاوە لە یەك سەرچاوەوە هەڵقوڵاوون و لەژێـر کـارایی چینـی تـازەی کـارگەردا، لە دووی ئـامــــانجی یەکســــانـی، کە هەڵگێــــڕانەوەی دەوڵەتــــی ســەرمایەداری و گێـڕانەوەی سـامـانـی کـۆمەڵایەتـی و گرتنـەدەستـی ئـامرازەکــانـی بەرهەمهێنــان لەلایەن خــودی کــارگەرانەوەن. هەر ئەم شــتە بــوو، کە بــووە بنــاخەی پێکهــاتنێکی کــۆیی لەنێــوان مارکسیســت و باکۆنیســتەکان لە کــۆنگرەی 1869ی نێــونەتەوەیی یەکەم، کە کەمێك پێش شەڕی 1870ی نێـوان ئـاڵمـان و فەرەنســە، ڕوویــدا. ئەم خــاڵەش لەبیــر نەکەیــن، کە ئەم پێکهــاتنە لە دژی دواییـن شــاگردەکانـی پرۆدۆن (1865دا مـرد) بـوو، کە بە ئاراستەی پێچەوانە گەرابــوونەوە دواوە. یەکێــك لەم شــاگردانە (تــۆلاین Tolain) بوو، کە لە تێڕوانینی موڵکایەتی تایبەتی و ئامرازەکانـی بەرهەمهێنان نزیك بووبووەوە.

.VI

تــاکو ئێــرە نیشــانماندا، کە یەکەمیــن قســەکەرانـی بــزووتنەوەی کــارگەری فەرەنســە لە پێــوەرێکی فراوانــدا، لە شۆڕشــی گەورەی فەرەنسەوە سروشیان وەرگتبوو. کەمێك ئەم خاڵە والاتر دەکەین.

لەڕاستیدا لە هەناوی شۆڕشی فەرەنسەدا، دوو شێوازی جیاواز لە شۆڕش سەریانهەڵدا، یا باشترە بڵێین دوو هێزی جیاواز و دژ بەیەك. یەکێکیان لە باڵی چەپی بۆرژوازی پێکدەهات، ئەویتر لە پێشینانی پرۆلیتاریا: پیشەوەرانی گچکە و موچەخۆران، پێکدەهات. یەکەم دەسەڵاتخواز و دیکتاتۆری، ناوەندگەرا و سەرکوتگەر دژ بەبەرامبەرەکی. دەستەی دووەم دیموکراتیك، فیدرالیست و پێکهاتوو لە کۆڕوکۆمەڵێك، کە ئەورۆکە بە ئەنجومەن (سۆڤییێت)ی کارگەری نێویان دەبەن. ئەمانە لە 48 بەشی شاری "پاریس"دا هەبوون، کە لە "کۆمونەی پاریس"دا کۆبووبوونەوە و کۆڕوکۆمەڵی شارۆچکەکان دەخرانە سەریان.

بەبێ سڵەمینەوە دەتوانرێت بوترێت، کە ئەم هێزە دووەمە مایەیەکی ئازادیخوازانەی هەبوو و بە پێشڕەوی کۆمونەی پاریس لە 1871 و سۆڤیەتەکانی ڕوسیە لە 1917دا دەژمێردرێت، بە پێچەوانەوە هێزی یەکەم، لە سەدەی 19دا خۆی لە ئاراستەی ژاکۆبینیدا دیتەوە. لە ڕاستیدا واژەی «ژاکۆبینی» ناوێکی ناتەواو و دروستکراوە. لە ناوی یانەیەکی خەڵکی پاریس «کۆمەڵگەی ژاکۆبینەکان»ەوە وەرگیرابوو، کە خودی نێوی ئەم یانەیە لە نێوی پەرەستگەیەکی مەزهەبییەوە وەرگیرابوو، کە یانەکە لەنێو باڵاخانەکەیدا بوو. هێڵی جیاکەرەوەی خەباتی چینایەتی نێوان بۆرژوا شۆڕشگێڕەکان لەلایەك و بێبەشەشان لە لایەکیترەوە بەنێو کۆمەڵگەی ژاکۆبینەکاندا تێدەپەڕی. بەشێوەیەکی وردتر ئەوەی کە لە دانیشتنەکانی ئەم کۆمەڵگەیەدا، لایەنگری ئەندامانی لەم یا لەو ئاراستە لە شۆڕش، دەگەڕایەوە سەر بەرخوردی نێوان ئەوان. لە ئەدەبیاتی ڕامیاریی ساڵانی دواتردا،

وشەی ژاكۆبینەكان چ لەلایەن ئەناركیستەكانەوە چ لەلایەن ماركسیستەكانەوە، بۆ چواندن بە سونەتی شۆڕشگێڕانەی بۆرژوازی كە ولات و شۆڕشی لە سەرەوە و بە ئامرازەكانی دەسەلاتخوازانە پشتیوانی دەكرد، بەزۆری بەكار دەبرێت. بۆ نموونە شارل دێلێسكلوز (Charles Delescluze)، ڕابەری باڵی ڕاستی زۆرینەی ئەنجومەنی كۆمونەی پاریس، خۆی بە ژاكۆبینیست و سەر بە روبسپیر دەناساند.

پرۆدۆن و باكۆنین لە نووسینەكانیاندا، لە دژی سیاسەتی شۆڕشگێڕە بۆرژوازییەكان وەك «بیركردنەوەی ژاكۆبینی» دەجەنگان. لەبەرامبەردا ماركس و ئەنگلس، بە دژوارییەوە توانییان خۆیان لەم ئەفسانە ژاكۆبینیە، كە لەلایەن پاڵەوانانی شۆڕشی بۆرژوازی شكۆیان پێدەبەخشرا، ڕاپسێنن. لەوانە دانتۆن (Danton) – (لە ڕاستیدا سیاسەتمەداری گەندەڵ و دژەخونی دووسەرە) و ئەویتریان ڕوبسپیر (Robespierre) بوو – كە سەرەنجام بوو بە دیكتاتۆر. بەڵام ئازدیخوازەكان سەرسەختی ڕوانگەی ئەناركیستیان لەوە دەیگێڕانەوە، كە ژاكۆبینگەرایی فریویان بدات. بەباشی لەوە گەیشتبوون، كە شۆڕشی فەرەنسە نەك تەنیا شەڕێكی نێوخۆییە لەنێوان پاشایەتی بێچەندوچوون و شۆڕشگێڕانی بۆرژوا، بەڵكو یەكسەرە شەڕێكە لەنێوان ژاكۆبینگەرایی و شتێك كە من بۆ ئاسانی وتن بە كۆمونەگەرایی (Communallism) نێوی دەبەم. سەرەنجامیش شەڕی كۆتاییە كە بە شكستی كۆمونەی پاریس و ملپەراندنی هەردوو دادوەرانی شار، شۆمیت (Chaumette) و هێبێرت (Hèbert) لەساڵی 1794 تەواو دەبێت. واتای ئەم شكستە لەنێوچوونی دەسەلاتی

ژێردەستان بوو. بەوجۆرەی کە شۆڕشی ئۆکتۆبەری ڕوسیە بەرەو سڕینەوەی ئاسەواری سۆڤیەتەکانی کارخانە برا.

مارکس و ئەنگلس، هەمیشە لە ئەمبەر و ئەوبەری نێوان ژاکۆبینگەرایی و کۆمونەگەراییدا بوون. ئەوان سەرەتا ستاییشی «ناوەندگەرایی توندوتیژ، کە ئۆلگوی خۆی لە فەرەنسەی 1793 وەرگرتووە» دەکەن. چەند ساڵ دواتر لە 1885دا، ئەنگلس بۆی دەردەکەوێت، کە لەوێدا هەڵەی کردووە و ناوەندگەرایی تەنیا ڕێگەی بۆ دیکتاتۆری ناپلیۆن (Napoleon)ی یەکەم خۆشکردووە. هەندێکجار کارل مارکس ئێنراژەکان (Enragès) واتە لایەنگرانی کەشیشی پێشین، ژاك ڕو (Jaques Roux) -کە قسەکەری نشینگەیەکی کارگەری کەناری پاریس بوو- بە «نوێنەری سەرەکی بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانە» نێو هێناوە. هاوکات جارێکیتر ئەنگلس پێیوابوو، کە لە 1793دا "لانی زۆر دەیتوانی بە کۆمەکێك لە سەرەوەڕا" بۆ پڕۆلیتاریا بژمێردرێت. دواتر لێنین لە ژاکۆبینگەراییدا هەنگاوێکی فرە واوەتری لە مامۆستایانی مارکس و ئەنگلس نا. بە تێڕوانینی وی ژاکۆبینگەرایی «یەکێکە لەو خالە لوتکەییانە، کە چینی ژێردەست لە خەباتیدا بۆ ئازادی خۆی دەستی پێیانڕادەگات». وی پێیخۆش بوو، خۆی بە ژاکۆبینێك ناو بێنێت، هەڵبەتە هەندێکجاریش ئەم نازناوەی بەشێوەی «ژاکۆبینێکی سەر بە چینی کارگەر» تەواو دەکرد. ئەنجامگیری ئێمە ئەوەیە کە : تەنیا خۆداماڵینی مارکسیستەکان لە هەر جۆرە میراتێکی ژاکۆبینی، دەتوانێت پێکهاتنی ئازادیخوازان لەتەك ئەوان لەبار بکات.

با بەکورتی بچینەسەر خاڵە سەرەکییەکانی ناکۆکی نێوان مارکسیزم و ئەنارکیزم. سەرەتا ئەوەی کە سەرەڕای باوەڕی مارکسیستەکان بە پێداویستی لەنێوچوونی دواجاری دەوڵەت، بە باوەڕی ئەوان پاش شۆڕشی سەرکەوتووانەی کارگەری، دەوڵەتێکی نوێ کە بە «دەوڵەتی کارگەری» نێو دەبرێت بۆ ماوەیەکی دیارینەکراو پێکدێت. پاش وەها سەردەمێکە کە مارکسیستەکان، بەڵینی لەنێوچوونی بەرەبەرەی ئەم دەوڵەتە کە هەندێك جاریش بە «نیوەدوڵەت» نێوی دەبەن، دەدەن. کۆمونیستە ئازادیخوازەکان بەپێچەوانەوە، پێیانوایە کە وەها دەوڵەتێکی نوێ لەبەر خاوەنداریێتی دەوڵەتی بەسەر تەواوی ئابووری و بیروکراتیزەبوونی ڕۆژانەی، تەنانەت لە دەوڵەتی بۆرژوازیش بە تواناتر و سەرکوتگەرتر دەبێ و لەبەرامبەر هەڵوەشانەوەیدا، بەرهەڵستی دەکات. لەوە گەڕێن کە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان، بەگومانەوە لەو ئەرکانەی کە مارکسیستەکان بۆ کەمایەتی کۆمونیست لەبەرامبەر دانیشتواندا پێیان دەبەخشن، دەڕوانن. گەڕانەوە بۆ نووسینە پیرۆزەکانی (مارکس و ئەنگلس)یش، تەنیا هۆیەکە بۆ وەها گومانێك. هەڵبەتە لە مانیفێستی کۆمونیستدا دەتوانرێت بخوێنرێتەوە کە، "کۆمونیستەکان بەرژەوەندییەکی جیاواز لە بەرژەوەندی تەواوی پرۆلیتاریایان نییە" و یا ئەوەی "ئەوان هەردەم نوێنەری بەرژەوەندی تەواوی بزووتنەوەکەن" یا «تێڕوانینی تیۆری ئەوان هەرگیز نە لەسەر بنەمای بۆچوون و بنچینەی داهێنراو یا دۆزراوەی ئەم یا ئەو چاکەکاری دونیا نییە، بەڵکو تەنیا دەربڕی گشتی هەلومەرج و کەتواری خەباتی چینایەتی و بزووتنەوەی مێژووییین، کە بە بەرچاوی ئێمەوە لە

بزووتنـــدان». تـــا ئێرۆكـــانە بێگومـــان ئێمە ئازادیخـــوازان لـەتـەك ئـەوان هاوڕاین!

بـەڵام ڕستـەی نـاڕۆشن و تـەكاندەرانـە بـۆ ئێمە ئـەوەیـە: "لـە تیۆریـدا كۆمونیستـەكان جیا لـە بـەشـەكانی تـری پرۆلیتاریـا لـەو بـەرتـەرییە بـەهرەمـەنـــدن، كە بـە ڕۆشـــنی توانـــای دەرككردنـــی هەلـــومەرج، بزووتـن و ئامـانجی كۆتـایی و گشـتی بـزووتنـەوەی پڕۆلیتاریایـان هـەیـە".

ئـەم دانپیانـانـە دەتـوانێت بـەبـێ پێچوپـەنـا بـەو واتـایـە بێـت، كـە كۆمونیســـــتەكان لـەبـەر ئـەم «بـەرتـەرییـە» مـــــافی مێـــــژووی بـەدەســـــتەوەگرتنی ڕابـەری پرۆلیتاریایـــــان هـەیە؟ ئـەگـەر ئـەم واتـــایـەش مـەبـەســت بێــت، چیــتر كۆمونیســـتە ئازادیخوازەكـــان لـەتـەكیدا هاوڕا نین، لـەبـەر ئـەوەی كە ئێمە لـەسەر ئـەو بـاوەڕەین: هیچ دەستپێشخـەرییـەك لـە دەرەوەی خـودی پرۆلیتـاریـا نـاتوانرێت بـوونـی هـەبێـت. ئێمە پێیـانوایـە كە كەسـانی نـاپرۆلیتێر تـەنیـا دەتوانن لـە پاڵ یا لـەنێوان خودی پرۆلیتاریـادا ڕۆڵـی ڕاوێژكـارانـی بێلایـەنیـان هـەبێـت، ئامانجیـان هاوكـاری كـارگـەران بێـت لـە تێكۆشاندا بۆ بـەدەستهێنانـی پلـەیـەكی بـاڵاتر لـە هوشیاری.

ئـەمە بـەرەو پرســـی خۆبـەخـــۆیی شۆڕســـی جـەمـــاوەری، بـەرەو دەربڕینێكـــی ئـەناركیســـتانـەمان دەبـــات. وشـــەی «خۆبـەخـــۆ - spontaneous» و «خۆبـەخـــۆیی - Spontaneity» چـەنـــدینجار لـە نووسینـەكانـی (پرۆدۆن و باكۆنین)دا بـەرچاو دەكـەون. بـەڵام ئـەوەی ســـەیر دیتـەبـەرچـــاو، ئـەوەیە لـە كاتێكـــدا كە لـە نووســـینـەكانـی

مارکس و ئەنگلس، لانیکەم لە بڵاوکراوەی ڕەسەنیاندا بە زمانی ئەلمانی وەها واژەگەلێك بەرچاو ناکەون. لە وەرگێرانی بەرهەمەکانیاندا هەندێکجار لەتەك وەها واژەگەلێك دەردەکەون. هەڵبەتە دواجار تەنیا بەرهەمی بەراوردێکی نارێکە. لە ڕاستیدا مارکس و ئەنگلس باس لە چالاکی خۆکردی جەماوەر دەکەن، کە تێگەیشتنێکی بەرتەسکترە لە خۆبەخۆیی. چونکە پارتێکی شۆڕشگێڕ، دەتوانێت ڕێگە بە بڕێك لە «چالاکی خۆکرد»ی جەماوەری لە پاڵ چالاکییە بەرتەریخوازانەی خۆی بدات. بەڵام خۆبەخۆیی جەماوەری، مەترسی ئەوەی هەیە، کە پاگەندەی ڕۆڵی ڕابەری ئەو پارتانە بخاتە ژێر پرسیارەوە. ڕوزا لوکسێمبورگ یەکەمین مارکسیست بوو، کە لە نووسینەکانیدا بە زمانی ئاڵمانی وشەی خۆبەخۆ (لەخۆوەرا) «Spontan»ی بەکارهێناوە، کە لە ئەنارکیستەکانی وەرگرتووە. وی پشتی بە ڕۆڵی سەرەکی و خۆبەخۆیی لە بزووتنەوەی جەماوەریدا دەبەست. دەبێت لەوە بگەین، کە مارکسیستەکانیش لەبەرامبەر بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان هەڵوێستی دیاریکراویان هەیە، لەبەر ئەوەی کە شوێندەست بۆ خۆتێهەڵقورتاندنی ڕابەرانی پاگەندەیی ناهێڵنەوە.

کەواتە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان لەو خاڵەدا، کە مارکسیستەکان هەندێکجار لە سوودوەرگرتن لە فێڵ و فریوکاری دیموکراسی بۆرژوازی خۆیان نەدەبویرا، فرە دڵخۆش نین، مارکسیستەکان نەك بە تەنیا بە خۆشحاڵییەوە کارتەکانی دەنگدانیان بەکاردەهێنا و بە یەکێك لە باشترین ئامرازەکانی بەدەستهێنانی دەسەلاتیان دادەنا، بەڵکو تەنانەت هەندێکجاریش

بە خۆشحاڵییەوە دەستیان دەدایە پێکهێنانی بەرەی هەڵبرادن لەتەك پارتە لیبراڵ یا ڕادیکاڵە بۆرژوازییەکان و لەم ساتەدا باوەڕی ئەوان ئەوەیە، کە بەبێ وەها هاوپەیمانی و یەکێتییەك دەستڕاگەیشتن بە کورسییەکانی پارلەمان لە توانادا نییە. لەبیرمان نەچێت کە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان بەپێچەوانەی ئەوەی کە بەزۆری وێنا دەکرێت، سڵ لە سندوقەکانی دەنگدان ناکەنەوە. پرۆدۆن جارێك لە 1848دا بە نوێنەری ئەنجومەنی میللی هەڵدەبژێردرێت. جارێکیتر پشتیوانی لە هەڵبژاردنی ڕاسپایل (Raspail) دەکات. لەتەك ئەوەشدا دواتر لەوێوە کە وی هەرجۆرە ملکەچییەك بۆ ڕژێمی پاشایەتی سەرکۆنە دەکات، کارگەران بۆ خۆهەڵبژاردن بانگەواز دەکات. بۆ وی تەنیا پرسی ڕێوشوێن و هەلومەرج لەبەرچاو بوو. لە هەلومەرجێکی تردا ئەنارکیستەکانی ئەسپانیا لە هەڵوێست وەرگرتنی ئاشکرا لەدژی بەشداری لە هەڵبژاردنی بەرەی خەڵکی لە فێبریوەری 1936دا خۆیان خۆیان بوارد. بەڵام لەپاڵ ئەم شتە کەم و ناوێزانەدا، ئەنارکیستەکان ڕێگەی فرە جیاواز بۆ سەرکەوتن بەسەر سەرمایەداری دوژمندا بەدروست دەزانن: لەوانە خەباتی ڕاستەوخۆ (Direct action)، خەباتی سەندیکایی (unions action)، خۆموختاری کارگەری (Worker-autonomy) و مانگرتنی گشتی (General-strike).

هەنووکە پرسیارێکی تری بنەڕەتی ڕووبەڕوومان دەبێتەوە: دەوڵەتیکردنی ئامرازەکانی بەرهەمهێنان یا خۆبەڕێوەبەری (self-management)؟ لێرەشدا مارکس و ئەنگلس بادەدەنەوە. لە مانیفێستی کۆمونیستدا کە بە سروشوەرگرتنی ڕاستەوخۆ لە

سۆشیالیستی دەوڵەتگەرا، لویس بلانك (Louis Blanc)ی فەرەنسی، نووسراوە. ئەوان لەو باوەڕەدان کە «دەبێت گشت ئامرازەکانی بەرهەمهێنان لەدەستی دەوڵەتدا ناوەندی بکرێنەوە» بەڵام لە وشەی دەوڵەت، ئەوان بە «پرۆلیتاریای ڕێکخراو وەك چینی فەرمانڕەوا» تێدەگەن. باشە بۆچی وەها ڕێکخراوێکی پرۆلیتێری نێو دەنێنن «دەوڵەت»؟ لەمە بگوزەرێین: بۆچ چەند ساڵ دواتر ئەوان پەشیمان دەبنەوە و لە جونی 1872 لە پێشەکی چاپی سەرلەنوێی مانیفێستدا لە دەوڵەتگەرایی کورتبینانەی خۆیان سەرلەنوێ تێڕوانینەوە دەکەن و پەنجە بۆ ڕاگەیاندنی 1871 لەمەڕ کۆمونەی پاریس ڕادەکێشن، کە پێویستە بەرهەمهێنان بەهۆی «هاریکاریی بەرهەمهێنەران - associated to producers»ەوە بەڕێوە ببرێت؟

بێگۆمان ئەوان لە کۆنگرەی ئینتەرناسیونالی یەکەمی پێش شەڕی 1970دا، هەستیان بە پێداویستی پێکهاتن لەتەك باکۆنیستەکان کردبوو. بەڵام ئەوەش بڵێین، کە مارکس هیچکات لە وردەکاریدا ڕێگەگەلێك، کە دەتوانن خۆبەڕێوەبەری بەرێ بخەن، نەچووە بەلایاندا، لە کاتێکدا، کە پرۆدۆن (Proudhon) لە بەرهەمەکانیدا لاپەڕەی فرەی بۆ ئەم پرسە تەرخانکردبوو. پرۆدۆن کە ژیانی وەك کارگەرێك دەست پێکردبوو، دەیزانی کە باس لە چی دەکات. وی بەوردبینیەوە دابووە «کۆمەڵە کارگەرییەکان Worker-associations»، کە لە شۆڕشی 1848دا سەریانهەڵدابوو. بەڵام هۆی ئەو هەڵوێستەی مارکس، لەوانەیە لەبەر بە «خەیاڵی - utopian» دانانی پرسی خۆبەڕێوەبەری لە لای وی بێت. ئەوڕۆکە ئێمە کۆمونیستە ئازادیخوازەکان، بەشێکین لەوانە کە لانیکەم لە

ئەورووپـــای ڕۆژئاوا خۆبەڕیوەبەرییـــان کـــردووە بە بـــابەتی ڕۆژ، پرســیارێکی کــۆنکرێت و خســتویانەتە بەرنــامەی کــاری ڕۆژەوە. پرســیارێك، کە ئیــتر جێکەوتە بـــووە و ئەرۆکە لەلایەن نــزیکەی هەرەزۆری ڕەوتە ڕامیارییەکـانەوە دەستی بـۆ دەبرێـت، گـۆڕانی بەسەردا هێنراوە و کورتکراوەتەوە.

.VII

هەنـــووکە پەنجە دەخەینە ســـەر ئەوە، کە مارکسیســـتەکان و ئەنارکیســتەکان هەر لە ســەرەتای ســەرهەڵدانی پرۆلیتێرییــانەو ڕووبەڕووی یەکتر بوونەتەوە. یەکەمین هێرش لەلایەن "مـارکس و ئەنگلس"ەوە لەدژی شـتاینەر (Steiner) لە پەرتـووکی پڕدژایەتــی «ئایدیۆلۆژی ئاڵمـانی»ەوە دەستیپێکرد. لەوێدا پرسـەکە لەسـەر خــراپ لەیەك گەیشـــتنێکی دوولایەنە بـــوو. شــتاینەر ڕوونــی نەکردبووەوە، کە لەپاڵ ستایشیدا بۆ «مـن» ی «تـاك»، لەڕاستیدا لایەنگـــری یەکگرتنـــی خۆخواســـتانەی ئەم «تـــاکە»ەیە لەتەك تاکەکـانی تـر. لەڕاستیشدا وی کـۆمەڵگەی هەنـووکەیی پێشـنیار دەکـــات، کە لەســـەر بنەمـــای فیـــدرالی و مـــافی جیـــابوونەوە دامەزرابێـت. هەر ئەم بۆچـوونە دواتـر بـاکۆنین و دواجـار لێنیـن لەمەڕ پرسی نەتەوەییدا، بەکاریان هێناوە. مـارکس و ئەنگلس بە هەڵە ڕەخنە تونـــــدەکانی شـــــتاینەر بەرامبەر کۆمـــــونیزم بەکۆنەپەرستی وی دادەنێن، لە کاتێکدا کە هێرشـەکانی شـتاینەر لە بنەڕەتدا ئاراستەی جۆرێکی تـایبەت لە کۆمـونیزم بـوون، دژی «نـاڕۆشـــنەکان- Clumsy» کۆمـــونیزمی دوڵەتـــی، کە کۆمونیســـتە خەیاڵییەکـانی (utopian communism) ســەردەمی خـۆی، لەوانە

ڤایتلینگ (Weitling) لە ئاڵمان و کابە (Cabet) لە فەرەنسە، کە هاندەری ڕەخنەکانی شتاینەر پێداگری بوو لە ئازادی تاکەکەسی.

هەر بەوجۆرەی کە پێشتر وتمان، هێرشی توندی "مارکس"یش بۆ سەر پرۆدۆن تارادەیەك لەبەر شتگەلی ئاوا بوو، پرۆدۆن پێشوازی لە موڵکایەتی تایبەتی گچکە دەکرد، چونکە لەودا پشتیوانەی سەربەخۆیی تاکەکەسی دەبینی. بەڵام شتێك کە مارکس لێی تێناگات ئەوەیە، کە پرۆدۆن لە پێشەسازی گەورە و گرنگی بەشی سەرمایەداریدا، بەتەواوی خۆی بەپشتیوانگەری موڵکایەتی گشتی دەناساند. لەبیرمان نەچێت کە پرۆدۆن لە «پەڕاوەکان - Carnets»یدا ئاوا دەنووسێت: „پێشەسازی گچکە، بەهەمان ڕادەی فەرهەنگی گچکە، گەمژانەیە؟". لە پێشەسازی گەورەشدا، وی بێچەندوچوون کۆمەڵگەرایە. لە ڕوانگەی "پرۆدۆن"دا ڕێکخراوگەلێك لەژێر نێوی "هەرەوەزی کارگەری - Worker-companies"دا پێویستە ڕۆڵی سەرەکی بگێڕن، واتە بەڕێوەبردنی پیشەسازی گەورە لەوانە هێڵی شەمەندەفەر، کارخانە گەورەکان، دەرهێنانی کانەکان، چێکردنی پۆڵا و دەریاوانی، ... هیتریان، لە ئەستۆیە.

لەتەك ئەوەی کە پرۆدۆن لە کۆتایی ژیانیدا، لە «لێهاتوویی ڕامیاریی چینی کارگەر»دا، خۆی بە لایەنگری جیابوونەوەی تەواوی چینی کارگەر لە کۆمەڵگەی بۆرژوازی یا بەواتایەکیتر لایەنگری خەباتی چینایەتی ڕادەگەیێنێت، بەڵام هێشتا ئەمەش مارکس لە نیازخراپی بەرامبەر پرۆدۆنیزم، کە بە سۆشیالیزمی وردەبۆرژوازی دایدەنێت، ناگێڕێتە دواوە.

هەنووکە با سەرنجی مشتومڕی بەردەوام و ناپاکی نێوان مارکس و باکۆنین لە نێونەتەوەیی یەکەمدا بدەین؛ لێرەشدا لەتەك جۆرێك لە خراپ لەیەك گەیشتن ڕووبەڕووین. باکۆنین تاڕادەی زیادەڕەویگەرانە مارکس بە دێوێکی دەسەلاتخواز و تینووی فەرمانڕەوایی بەسەر بزووتنەوەی کارگەریدا دەناساند. لەم نێوەدا ئەوەی کە سەرسوڕهێنەرە، ئەوەیە کە باسەکانی باکۆنین ناوەڕۆکێکی پێخەمبەرانەیان هەیە، وی بەباشی داهاتووە دوورەکان دەبینێت. لەهەمان کاتدا کە هاتنەسەرشانۆی «بیرۆکراسی سوور» پێشبینی دەکات، ستەمکارییەك کە سەرنجام ڕابەرانی نێونەتەوەیی سێیەم کۆمینتێرن (Komintern) بەسەر بزووتنەوەی کارگەریدا ڕەوای دەبینن, هەست پێدەکات. مارکس بە تۆمەت دانەپاڵ باکۆنین بە نزمترین شێواز و بە ڕاوەرگرتن بۆ دەرکردنی باکۆنین لە نێونەتەوییی یەکەمدا, لە کۆنگرەی هاگەر [3] لە سێپتەمبەری 1872دا، دەست بە هێرشی بەرامبەر دەکات.

پاش ئەم ڕووداوە، پردەکانی نێوان ئانارکیزم و مارکسیزم دەڕوخێن و دەبێتە کارەساتێکی گەورە بۆ چینی کارگەر، لەبەر ئەوەی کە هەر یەك لەم دوو بزووتنەوە پێویستیان بە هاوکاری تیۆری و کردەیی ئەویتر هەبوو. لەهەشتاکانی سەدەی 19دا تێکۆشان بۆ پێکهێنانی نێونەتەوەیەکی ئەنارکیستی لەتەك شکستدا ڕووبەڕوو دەبێت. وەها نێونەتەوەییەك سەرەڕای نیازەکانی، بەگشتی لە بزووتنەوەی کارگەری دادەبڕێت.

لە کاتێکدا کە لەو سەردەمەدا مارکسیزم بەخێرایی لە ئاڵمان بە گەشەی سۆشیال-دیموکراسی و لە فەرەنسە بە دامەزراندنی پارتی کارگەی لەلایەن (Jules Guesdes)، گەشە دەکات. دواتر پارتی جۆراوجۆری سۆشیال-دێمۆکرات لە دەوری یەك کۆبوونەوە و نێونەتەوەیی دووەمیان پێکهێنا. لە کۆنگرەکانی دواتریاندا زۆرجار مشتومڕ لەتەك ئازادیخوازانێک ڕویدەدا، کە هەلیان بۆ دەرەخسا، لە کۆبوونەوەکاندا بەشدار بکەن. ساڵی 1893 سۆشیالیستی ئازادیخواز دۆملا نیۆوینهویس (Domela Nieuwenhuis)ی هۆلەندی لە وتارێکی توند و پاراودا، سۆشیالدیوکراسی ئاڵمانی تاوانبارکرد و لەتەك هەراوهوی ئامادەبووان ڕووبەڕوو بوو. ساڵی 1896 لە لەندەن کچی مارکس، ئاڤێلینگ (Aveling) و ڕابەری سۆشیالیستەکانی فەرەنسە ژان ژورس (Jean Jaurès) بە جنێودان بە ئەنارکیستەکان، کە وەك نوێنەری سەندیکا کارگەییەکان توانیبوویان بێنە هۆڵی کۆنگرەوە، کردە دەرەوە.

هەڵبەتە ئەوە راستە کە تیرۆریزمی ئەنارکیستی، کە لە ماوەی سالەکانی 1890 تا 1895 لە فەرەنسە ئاژاوەی بەرپادەکرد، کۆمەکێکی بەنرخی بەڕەتکردنەوە و دژایەتی هیستریانە (hysterical) بەرامبەر ئەنارکیستەکان، کە ئیتر بە «چەتە» دەژمێردران، کرد. ڕیفۆرمیستە شەرمنۆك و یاساگەراکان لە توانایاندا نەبوو، لە پاڵنەری شۆڕشگێڕیی ئەنارکیستەکان بگەن و هۆی پەنابردنیان بۆ توندوتیژی وەك ناڕەزایەتییەکی پڕ دەنگدانەوە لە دژی کۆمەڵگەی نەفرەتاوی، دەرك بکەن.

لەنێوان ساڵانی 1860- 1914 سۆشیال-دیموکراسی ئاڵمان و زیاتر لەو دەزگەی پانوپۆڕی سەندیکا کارگەرییەکانی ئاڵمان، بەردەوام خەریکی کەنارخستنی ئەنارکیزم بوون. تەنانەت کاتێك کە کاوتسکی ڕایگەیاند، کە لایەنگری مانگرتنی جەماوەرییە، بیرۆکراتانی کرێکاری سەرولای خۆی وەك «ئەنارکیستێك» گومانیان لێکرد. بەڵام لە فەرەنسە پرسەکە بەپێچەوانەوە بوو. پارلەمانگەرایی (Parliamentary) و ڕیفۆرمیزمی هەڵبژێرگەرای ژۆریس (Jaurès)، نەفرەتیان لە کارگەرانێك دەکرد، کە بەخۆیان لێهاتووی دامەزراندنی ڕێکخراوەی شۆڕشگێڕانەی سەندیکالیستیی و خەباتکارانەی سەربەخۆی سێ.ژێ.تێ (CGT)یان پێکهێنابوو، کە پێشڕەوانی فێرناند پلوتیە (Fernand Pelloutier)، ئێمیل پوژە (Emile Pouget)و پییەر مۆنات (Pierre Monate) بوون، کە لە بزووتنەوەی ئەنارکیستییەوە سەریاهەڵدابوو.

شۆڕشی ڕوسیە و دواتر شۆڕشی ئەسپانیا کەلێنی نێوان ئەنارکیزم و مارکسیزمیان فراوانتر کرد. کەلێنێك کە چیتر نەك تەنیا بەرهەمی ناکۆکی ئایدیۆلۆژیکی، بەڵکو بە کردەوەش خوێناوی بوو. بۆ کۆتاییهێنان بە سەرنجەکانی سەرەوە لەسەر رابوردووی مارکسیزم و ئەنارکیزم، دەبێت دوو تێبینییەی تریشی بۆ زیادبکەم:

1- هەندێك لە مارکسناسانی وەك ماکسیمیلیان ڕۆبل (Maxumilan Robel) لە فەرەنسە، بەدڵنیاییەوە بەهەڵەداچوون – ئەگەر هەموویشی نەبێت-، ئەگەر لە مارکسدا مەیلی «ئازادڕەوانە» بەدی بکەن.

2- هەنـدێك لە ئەنارکیستە دەستەگەرا و بیرتەسکەکانی وەك گاستون لێڤال (Gaston Leval) لە فەرەنسە، بەدڵنیاییەوە بەهەڵەداچوون، کە بە هەستێکی کوێرانەوە، وەك ئەهریمەنێك لە مارکس دەڕوانن. دەمەوێت لە شوێنێکدا لەنێوان ئەم ئەم دوو پیاوە توندڕەوە جێگیربم، هەرچەندە هەردووکیان هاوەڵمن.

.VIII

ئەی هەنووکە چی؟ بەبێگومان، ئێستاکە لەبەردەم بوژانەوەیەکی (Renaissans) سۆشیالیزم یئازادیخوازانە داین. من لێرەدا ناچارم پەنجە بخەمەسەر چۆنیەتی بوژانەوەی دووبارەی لە مانگی مەی (**ئایار**) 1968 لە فەرەنسەدا. خۆبەخۆترین، چاوەڕواننەکراوترین و نائامادەکراوترینی ڕاپەڕینەکان بوو. شەپۆلێکی بەهێزی ئازادی ولاتی گرتەوە، وەها وێرانکەر و لەهەمان کاتدا ئافرێنەر بوو، کە ئیتر هیچ شتێکی وەك پێشووی خۆی نەهێشتەوە. ژیان گۆڕا یا ئەگەر بمانەوێت دەتوانین بڵێین، کە ئێمە ژیانمان گۆڕی. بەلام وەها لەدایکبوونەوەیەکی دووبارە، لە چوارچێوەی بوژانەوەیەکی سەرلەنوێ لە سەراپای بزووتنەوەی شۆڕشگێڕانەدا و بەتایبەت لەنێوان لاوانی خوێندکاردا پێکدەهات. بەم هۆیەوە چیتر دابڕە بەهێزەکانی نێوان بزووتنەوە ئازادیخوازەکان و ئەوانەی کە پاگەندەی لایەنگری «مارکسیزم-لێنینیزم» دەکەن، بوونیان نییە. تەنانەت دەتوانرێت بگوترێت جۆرێك لە ئاوەلایی نادەستەگەرایانەش لەنێوان ئەم بزووتنەوە جۆراوجۆرانەدا

سەریهەڵدا. هاوڕێیانی لاو لە فەرەنسە، لە گروپە مارکسیستە دەسەلاتخوازەکانەوە دەچوونە ناو گروپە ئەنارکیستەکان و هەروا پێچەوانەی ئەمەش ڕوویداوە. گروپگەلی «ماویستی- Maoists» هەبوون، کە سەراپا لەژێر کارایی ئازادیخوازیدا، هەڵوەشاونەتەوە یا کەوتنەتە ژێر کارایی بۆچوونە ئەنارکیستییەکان. تەنانەت گروپە ترۆتیسکیستەکانیش بەشێك لە تێڕوانینی خۆیان لەژێر کارایی نووسین و تیۆرییە ئەنارکیستییەکاندا دەگۆڕی. کەسانی وەك ژان پۆل سارتر (Jean Paul Sartre) و هاوەڵەکانی ئەوڕۆکە لە بڵاوکراوە مانگانەکانیادا، تێڕوانینی ئەنارکیستی دەردەبڕن و بەشێوەیەك کە یەکێك لە وتارەکانی ئەم دواییانەیان بەنێوی "ماڵئاوا لێنین" بوو.

بێگومان هێشتاکە گروپی مارکسیستی دەسەڵاتخواز هەن، کە بەتایبەت دژی ئازادیخوازین، هەر بەوجۆرەی کە گروپی ئەنارکیستی لە ئارادان، کە تا هەنووکەش ئاواناسراون کە دژە مارکسیستین.

هەردوو ڕێکخراوی کۆمونیستی ئازادیخواز[4]، کە لە فەرەنسە هەن و بەتەمان بەم نزیکانە یەکگرن، خۆیان لەنێوان ئەنارکیزم و مارکسیزمدا دەبیننەوە. ئەم ڕێکخراوانە لەتەك ئەنارکیستە کلاسیکەکان، ئەم خاڵە هاوبەشەی تێڕوانینیان هەیە، کە هەردووکیان دەگەڕێنەوە سەر جووڵانەوەی دژە دەسەلاتخوازی، کە گەیشتە نێونەتەوەیی یەکەم. لەهەمان کاتدا لەتەك مارکسیستەکانیش ئەم خاڵە هاوبەشەی تێڕوانینیان هەیە، کە

هەردووكیان بە لێبڕاوی لە بواری خەباتی چینایەتی پڕۆلیتاریا و تێكۆشان بۆ لەناوبردنی دەسەلاتی سەرمایەداری خەبات دەكەن.

كۆمونیستە ئازادیخوازەكان لەلایەكەوە هەوڵدەدەن، تەواوی ئەو سەرخەتە بنەمایانەی كە لەرابوردووی ئەناركیزمەوە بەجێماون، زیندووكەنەوە - بۆ نموونە، ئامانج لە بلاوكردنەوەی پەرتووكی «ئانارشیزم» و «نەخوا و نەسەروەر»، هەر ئەمە بووە- و لەلایەكیترەوە كۆمونیستە ئازادیخوازەكان، ئەو بەرهەمانەی ماركس و ئەنگلس، بەتایبەت ئەو بەشانەیان، كە هێشتاكە بە كەڵك و كاران و وەڵام بەپێدوایستییەكانی سەردەمی ئێمە دەدەنەوە، ڕەتناكەنەوە، لەوانە چەمكی "لەخۆ نامۆبوون"، كە لە «دەستنووسەكانی 1844»دا ماركسی لاودا دەبینرێت. ئەم تێگەیشتنە بەباشی لەتەك پێداگری ئەناركیستەكان لەسەر ئازادی تاكەكەسی دەگونجێت، یا ئەو بڕوایەی كە ئازادی پرۆلیتاریا تەنیا بەدەستی خۆی مەیسەردەبێت، تەواو بەپێچەوانەی ئەو بۆچوونانەوە كە دەیانەوێت هۆشیاری شۆڕشگێڕانە لە دەرەوەی چینی كرێكارەوە بێننە ناوی. دواجار مێتۆدۆلۆژی بەناوبانگی ماتریالیزمی دیالەكتیكی و مێژوویی، كە هێشتاكەش وەك یەكێك لە هێڵە ڕێنوێنیكەرەكانی دەرككردنی ڕووداوەكانی ڕابوردوو و ئێستا ماوەتەوە، بەشێكە لەو میراتە، بەو مەرجەی ئەم میتۆدە بەشێوەیەكی وشك و میكانیكی بەكار نەبرێت و نەكرێتە بیانوو بۆ خۆدزینەوە لە خەبات، بەوەی كە هێشتاكە، بنەما مادییەكانی شۆڕش لە ئارادانین، بەوجۆرەی ستالینیستەكان سێ جار لە فەرەنسە لە سالانی 1936ـ 1945، 1968 پەنایان بۆ برد. مەرجێكی تر ئەوەیە كە پشتبەستن بەو

دووانە لەسەر بنەمای ویستی تاکەکەسی و خۆبەخۆیی شۆڕشگێڕانەی جەماوەر بێت.

بەوجۆرەی کە مێژوونووسی ئازادیخواز کامینسکی (Kaminsky) لە پەرتووکە بەناوبانگەکەی خۆیدا لەبارەی «باکۆنین»ەوە دەڵێت " سەنتێزی نێوان مارکسیزم و ئەنارکیزم، نەك تەنیا پێویستە بەڵکو وەلانانیشی لە توانادا نییە. وی درێژەی دەداتێ و دەڵێت «مێژوو بەخۆی گونجاندنەکانی مەیسەر دەکات».

دەمەوێت وەك ئەنجامگیرییەکی کەسی خۆم بڵێم. کۆمونیزمی ئازادیخواز، کە بەرهەمی وەها پێکهاتەیەکە بەبێگومان ئارەزووی فراوانی کارگەرانی هوشیار و پێشکەوتوو -تەنانەت ئەگەر هەندێکجاریش هێشتاکە بەتەواوی هوشیار نەبن- واتە بەشێك کە ئەوڕۆکە «چەپی کارگەری»یان پێدەڵێین، زۆر زیاتر لە مارکسیزمی دەسەڵاتخواز و ئەنارکیزمی وشلهەڵهاتوو، دەردەبڕێت.

لە وتاردانێکدا لە نیویۆرك بە میژووی 06/11/1973 پێشکەش کراوە. (لەبەر ڕۆشنایی وەرگێڕانە ئاڵمانییەکەیدا کە چاپەمەنی کۆمەڵگەی ئازاد، کە دوو ساڵ دواتر واتە لە 1975دا بلاوکراوەتەوە، هەڵەکانی ڕاستکراونەتەوە). و.ك

پەراوێز:-

* سەرچاوەی دەقە ئاڵمانییەکەی
http://www.anarchismus.at/txt4/guerin.htm
سەرچاوەی وەرگێڕانە فارسییەکەی
http://persianblog.com/?date=13831227&blog=anarchi (و.ك)

[1] ئەم بەشە لە وەرگێڕانە فارسییەکەدا پەڕێنراوە، کە لە وەرگێڕانە ئاڵمانیەکەی دا ئاوا هاتووە:
Welch ein Unterschied auch zwischen den Abschnitten im Kommunistischen Manifest 1848, welche forderten, daß der Staat die Gewalt über die gesamte Ökonomie erlange und den späteren Erklärungen, in denen der Staat durch die assoziierten Produzenten ersetzt wird
(و.ك).

[2] لە دەقە ئاڵمانییەکەدا ئەم واژەیە liberären kommunismus زۆرجار بەکارهاتووە کە لە وەرگێڕانەکە فارسییەکەدا هەر واژەی ئەنارکیزم بەکارهاتووە، هەرچەندە لە وەرگێڕانە ئاڵمانییەکەدا هەر دوو واژەکە واتە (Anarchismus و liberären kommunismus) لە شوێنی تایبەتیدا بەکاربراون. لە کوردیدا بە مانای کۆمونیزمی ئازادیخوازانە، کە لە فارسییەکەیدا بە (**کمونیسم آزادمنش**) و لە عەرەبییدا بە (الشيوعية التحررية) و بە ئینگلیزیش Libertarian communism دێت. (و.ك)

[3] لە دەقە ئاڵمانییەکەدا کۆنگرەی هاگەر (Haager)ی 1872 نووسراوە، بەڵام لە فارسییەکەدا کۆنگرەی (**لاهه**) نووسراوە. (و.ك)

[4] لە دەقە فارسیەکەدا تەنیا ئاماژە بۆ یەك ڕێکخراو کراوە بەناوی (**او. ث. ال**) کە دەکرێ بە لاتینییەکەی ئاوابێ (U.TH.L). بەڵام لە دەقە ئاڵمانییەکەدا ئاماژە بە دوو ڕێکخراوی هاوئاراستە دەکات و نێوی هیچکامیانی نەهێناوە. (و.ك)

Marxism & Anarchism

by
Daniel Guérin

translation from Persian
by: Hezhên

Published by
Kurdistan Anarchists Forum (KAF)
January 2010